

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การจัดการขยะยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ ปัจจุบันขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากชุมชนทั่วประเทศมีปริมาณมากขึ้นทุกปี ชุมชนอำเภอแม่สะเรียงก็เช่นเดียวกัน อำเภอแม่สะเรียงเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงอำเภอแม่สะเรียง 760 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณ 90% เป็นภูเขาสลับซับซ้อนและป่าดิบ ตั้งอยู่เส้นรุ้งที่ 17 องศา 38 ลิปดาเหนือ ถึง 08 องศาลิปดา และเส้นแวงที่ 97 องศา 22 ลิปดา ตะวันออกถึง 97 องศา 8 ลิปดา เนื้อที่รวมทั้งหมด 2,497.2 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,560,750 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.9 ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน อาณาเขตติดต่อทิศเหนือติดต่อกับอำเภอแม่ลาน้อยจังหวัดแม่ฮ่องสอนทิศใต้ติดต่อกับอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอนทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอแม่แจ่ม, อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ทิศตะวันตก ติดต่อกับ แม่น้ำสาละวิน, รัฐโกทูเล, รัฐยะลา ประเทศเมียนมาร์ ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอแม่สะเรียง เป็นอำเภอชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเมียนมาร์ทางทิศตะวันตกตลอดแนว ระยะประมาณ 166 กิโลเมตร มีแม่น้ำสาละวิน กั้นชายแดน ระยะทาง 101 กิโลเมตร มีสันเขาขุนแม่ออง เสาหิน คอยผาตั้งเป็นเส้นกั้นเขตแดนทางบก ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน และป่าดิบ ประมาณ 90% พื้นที่ทั้งหมด ที่เหลือ 10% เป็นที่ราบ ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณตำบลแม่ววม ตำบลบ้านกาศ และตำบลแม่สะเรียง อำเภอแม่สะเรียง มีแม่น้ำไหลผ่านจำนวน 3 สาย ได้แก่ แม่น้ำยวม แม่น้ำแม่สะเรียงและแม่น้ำสาละวิน

การกำจัดขยะมูลฝอยในอำเภอแม่สะเรียงส่วนใหญ่ยังใช้ไม่ถูกวิธีที่ โดยวิธีเทกองและเผาทิ้งแบบไม่ถูกหลักสุขาภิบาล ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขอนามัยกับผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง เช่น ปัญหาของกลิ่น ปัญหาแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงต่างๆ ที่เป็นพาหะนำเชื้อโรค นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน ปริมาณขยะชุมชนที่เกิดขึ้นประมาณวันละ 2-3 ตัน นั้นปรากฏว่าการดำเนินการเก็บขน และกำจัดขยะมูลฝอยดังกล่าว ยังไม่มีประสิทธิภาพดีเท่าที่ควร นอกจากนั้นยังมีปัญหากับชุมชน บ้านห้วยหลวง ตำบลบ้านกาศ ที่ทางเทศบาลอำเภอแม่สะเรียง อบต. แม่สะเรียงได้จัดงบประมาณสนับสนุนหมู่บ้านดังกล่าวสำหรับใช้พื้นที่ดังกล่าวห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร ปิดประตูบ่อทิ้งขยะทำให้อบต.แม่สะเรียง และเทศบาลอำเภอแม่สะเรียง ไม่มีสถานที่ทิ้งขยะมากกว่า 1 ปี จากปัญหาดังกล่าวอำเภอแม่สะเรียงได้ เชิญนายกองคํการบริหารส่วนตำบล ในอำเภอแม่สะเรียงที่ได้รับ

ผลกระทบกับปัญหาดังกล่าวร่วมประชุมกับนักวิจัย สกว. ในการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน ในภาพรวมของอำเภอแม่สะเรียงเป็นวาระเร่งด่วน โดยมีการประชุมร่วมกัน ระหว่าง ภาครัฐ หัวน้ำชุมชน และนักวิชาการ จำนวน 4 – 5 ครั้ง ได้ข้อสรุปแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการรวบรวมข้อมูล จากบริบทของอำเภอแม่สะเรียง จากนักวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(ศ.ดร.สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ ผู้อำนวยการศูนย์กฎหมายและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ , 2546) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการลดปริมาณขยะนั้น เกิดจากแนวความคิดที่จะทำให้สิ่งที่เป็นขยะกลับมามีโอกาสได้ใช้ซ้ำอีก หรือได้แปลงเพื่อใช้ใหม่ อันเป็นการขยายเวลาการใช้ของผลิตภัณฑ์ให้ยาวนานขึ้น ซึ่งย่อมสะท้อนถึงผลที่จะตามมาคือ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วจะถูกทิ้งให้เป็นขยะน้อยลง แนวความคิดนี้ในต่างประเทศที่พัฒนาแล้วได้นำไปใช้ภายใต้หลักการ 3Rs คือ การลดปริมาณขยะ (Reduce), การใช้ซ้ำ(Reuse) และการแปรรูปนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) โดยประชาชนจะมีการแยกขยะก่อนทิ้ง เพื่อให้ได้ขยะที่สามารถจะนำไป Reuse และ Recycle ได้ ซึ่งก็พิสูจน์มาแล้วว่าสามารถทำให้ขยะลดลงไปได้ หลักการนี้คนไทยยังไม่รู้จักกันดี ด้วยเหตุนี้ ปัญหาขยะนี้ จึงมีการศึกษาวิจัยเพื่อป้องกันปัญหาที่ต้นเหตุ โดยยึดเอาหลักการ 3Rs และเพิ่มอีก 2Rs คือ ปฏิเสธ (Reject) และการตอบสนอง (Response) เนื่องจากบริบทของคนไทยยังไม่คุ้นเคยกับการลดปริมาณขยะด้วยการคัดแยกขยะเพื่อนำไปสู่การ Reuse และ Recycle และการจัดการที่จะมีประสิทธิภาพทำให้สามารถลดปริมาณขยะลงไปได้นั้นจำเป็นต้องมีรูปแบบการจัดการที่เหมาะสม โดยมีมาตรการต่างๆ ที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำรูปแบบการจัดการขยะไปใช้ (มิ่งสรรพ ขาวสอาด สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มติชนรายวัน วันที่ 25 มิถุนายน 2546) ได้กล่าวในคอลัมน์ คุณภาพ คุณประโยชน์ ถึง โลกสองด้านของขยะสินค้าอุตสาหกรรม ในปัจจุบันประเทศไทย สร้างขยะถึงปีละ 14,381,000 ตัน (ข้อมูลจากกรมควบคุมมลพิษ สรุปสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ.2545) ซึ่งมีปริมาณเกือบเท่ากับปริมาณข้าวสารร้อยละ 60 ของชาวนาไทยรวมกันผลิตได้แต่ในขยะจำนวนนี้ ร้อยละ 30-40 อาจนำมาใช้ใหม่ หรือ รีไซเคิลได้ เจ้าของธุรกิจแยกขยะที่พิษณุโลก เขียนไว้ในประวัติของตนว่า แรงจูงใจที่ทำให้เข้ามาสู่ธุรกิจนี้ เกิดจากการที่ตนไปคัดแยกขยะแล้วพบว่า ขยะชุมชนที่กองอยู่นั้นมีค่ายิ่งกว่าข้าวเปลือกเสียอีก! มีเหตุผลอีก 2 ประการ ที่รัฐจะต้องเพิ่มบทบาทในการกระตุ้นให้ประชาชน และภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการจัดการขยะสินค้าอุตสาหกรรมหนึ่ง ประสพการณ์ของประเทศพัฒนาแล้วพบว่า หากไม่มีการให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกของประชาชนแล้ว โอกาสที่จะจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย เพราะยังประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ก็จะมีการบริโภคมากขึ้น และก่อให้เกิดขยะมากขึ้นเป็นเงาตามตัวในประเทศที่พัฒนาแล้ว การกระตุ้นให้ประชาชน ใช้ซ้ำ (reuse) หลีกเลี้ยง (reject) และลดการใช้สินค้าประเภทใช้แล้วทิ้ง

เช่น ผ้าอ้อมเด็ก แบตเตอรี่ที่ชาร์จไฟไม่ได้ โฟมให้คัดแยกขยะเพื่อให้การนำกลับมาใช้ใหม่ (recycle) มีต้นทุนต่ำลงเป็นเรื่องจำเป็นมากสอง กากสึนค้าอุตสาหกรรมเหล่านี้มีส่วนประกอบของสารอันตรายอยู่เช่น เศษกระจกมีสารปรอท ซึ่งหากร่างกายสะสมไว้มาก จะเกิดอาการปวดหัว อ่อนเพลีย ป่วยเป็นโรคสมองอักเสบถ่านไฟฉายที่มีเมงกานีสเจือปน ซึ่งหากสะสมในปริมาณมากก็ จะทำให้เกิดอาการประสาทหลอน เป็นตะคริวสารตะกั่วจากแบตเตอรี่รถยนต์ทำให้ ปวดหัว ซึมเศร้า และทำให้ทารกมีไอคิวต่ำกว่าปกติแบตเตอรี่มือถือก็มีส่วนประกอบที่เป็นโลหะหนัก เช่น แคดเมียมในปัจจุบัน สารพิษเหล่านี้เหลือตกค้างอยู่ในกองขยะชุมชน มีโอกาสที่จะสร้างปัญหา ให้แก่ชุมชนในระยะยาว

(ชุมพล ศิริสวัสดิ์ ผู้อำนวยการสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 14 จ.สุราษฎร์ธานี) กล่าวระหว่าง จัดอบรมกรรมการชุมชน กรรมการโรงเรียนและกรรมการวัดในเขตเทศบาลเมืองท่าข้าม อ.พุนพิน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะชุมชนแบบครบวงจรว่าปัญหา ขยะของชุมชนได้ทวีความรุนแรงขึ้นเป็นอันดับ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ที่มีประชากรมากและส่งผล กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม เช่นปัญหาน้ำเสีย กลิ่น มลพิษ การจัดการขยะโดยภาครัฐก็ ประสบปัญหาด้านงบประมาณ การหาพื้นที่ที่เหมาะสม การต่อต้านจากประชาชนและยังเป็นการ แก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่การจัดการขยะชุมชนตามแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืนในลักษณะการลดขยะ ณ แหล่งกำเนิด เช่น การร่วมมือกันลดและคัดแยกขยะ การนำขยะกลับมาใช้ซ้ำ ฯลฯ จึงเกิดการอบรม ครั้งนี้ขึ้นมา เพื่อเตรียมความพร้อมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการขยะและจัดตั้งศูนย์รีไซเคิล ในพื้นที่ที่มีปัญหาด้านขยะ

(สุชาดา ไชยสวัสดิ์, 33rd Congress on Science and Technology Thailand) ได้สรุปถึงการ พัฒนารูปแบบการจัดการขยะชุมชนแบบครบวงจรโดยใช้เทคโนโลยีพลังงานและธนาคารขยะ โดย ชุมชนมีส่วนร่วมในรูปแบบการจัดการขยะที่คำนึงถึงชนิดและปริมาณขยะที่มีในชุมชนเป็นหลัก โดยหลักการสำคัญของรูปแบบการกำจัดขยะชุมชนเพื่อให้เกิดการจัดการที่ยั่งยืน เริ่มจากการแยก ขยะแล้วนำขยะที่คัดแยกแล้วแต่ละชนิดนำไปใช้ประโยชน์ และเมื่อมีการนำไปขยายผลและปฏิบัติ อย่างกว้างขวาง จะก่อให้เกิดการจัดการขยะแบบครบวงจรที่ยั่งยืน

แผนผังอำเภอ แม่สะเรียง

การเจริญเติบโตของชุมชนที่ขยายออกอย่างรวดเร็วเช่นจำนวนประชากร การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริโภคของชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่นำพานักท่องเที่ยวเข้าสู่อำเภอแม่สะเรียง สิ่งตามมาและหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกับเมืองอื่นๆคือ ปัญหาขยะของชุมชนที่ได้เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นเป็นอันดับ ปริมาณขยะมูลฝอยของเทศบาลอำเภอแม่สะเรียงทั้ง 9 ชุมชนมีประมาณ 2-3 ตันต่อวันและจะมีเพิ่มมากขึ้นในช่วงฤดูการท่องเที่ยว ประชาชนยังไม่ตระหนักถึงปัญหาของขยะโดยยังทิ้งของเสียอันตรายไปกับขยะทั่วไปรวมทั้งโยนขวดหรือบรรจุภัณฑ์ที่บรรจุสารพิษอันตรายลงตามสถานที่สาธารณะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม เช่น ปัญหาน้ำเสีย กลิ่น มลพิษ การจัดการขยะโดยภาครัฐก็ประสบปัญหาด้านงบประมาณ การหาพื้นที่ที่เหมาะสม การต่อต้านจากประชาชน และยังเป็นการแก้ปัญหาก็ที่ปลายเหตุ ถึงแม้ว่าจะมีการงานวิจัยที่ได้กล่าวถึงแนวคิด บริบทและเทคโนโลยีในการจัดการขยะชุมชนที่ดี แต่ถ้าขาดเสียซึ่งความร่วมมือและจิตสำนึกจากชุมชน ที่เป็นต้นกำเนิดในการสร้างขยะแล้วการจัดการขยะชุมชนอย่างยั่งยืนก็จะไม่ประสบความสำเร็จ จากสาเหตุดังกล่าวข้างต้นทีมผู้วิจัยและภาครัฐที่ประกอบด้วยเทศบาลอำเภอแม่สะเรียง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สะเรียง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ขุม และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่คงได้สนใจที่จะศึกษาการจัดทำแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสู่การปฏิบัติในการบริหารจัดการขยะชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา อำเภอแม่สะเรียงจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยมีจุดประสงค์ดังต่อไปนี้

2. จุดประสงค์ของโครงการ

- 2.1 ศึกษาสภาพที่เป็นจริงในการจัดการขยะชุมชนของอำเภอแม่สะเรียง
- 2.2 สำรวจความต้องการจำเป็นในการจัดการขยะชุมชนของอำเภอแม่สะเรียง
- 2.3 การจัดทำแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสู่การปฏิบัติในการบริหารจัดการขยะชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- 2.4 สร้างนวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ในการบริหารจัดการขยะเพื่อชุมชน
- 2.5 ประเมินผลการมีส่วนร่วมในการนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติในการบริหารจัดการขยะชุมชนประกอบด้วย
 - 2.5.1 การนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติของอำเภอแม่สะเรียง
 - 2.5.2 ประสิทธิภาพของนวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ในการบริหารจัดการขยะชุมชน
 - 2.5.3 การมีส่วนร่วมในการนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติของอำเภอแม่สะเรียง

3. ขอบเขตของโครงการ

ในการการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติในการบริหารจัดการการขยะชุมชน ประกอบด้วย

3.1 พื้นที่วิจัย เทศบาลอำเภอแม่สะเรียง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สะเรียง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ววม องค์การบริหารส่วนตำบลแม่คง

3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ

3.2.1 กลุ่มข้าราชการอำเภอแม่สะเรียง

3.2.2 กลุ่มร้านค้า

3.2.3 กลุ่มสถานศึกษา

3.2.4 กลุ่มชนตลาดสด

3.2.5 กลุ่มโรงแรม

3.2.6 กลุ่มชุมชนศาสนสถาน

3.3 เนื้อหาในการศึกษาวิจัย

3.3.1 สภาพที่เป็นจริงและความต้องการจำเป็นในการจัดการขยะชุมชนของอำเภอแม่สะเรียง

3.3.2 การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติในการจัดการขยะชุมชน

3.3.3 นวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ในการบริหารจัดการขยะชุมชน

3.3.4 ประเมินผลการมีส่วนร่วมในการนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติในการบริหารจัดการชุมชน

4. ผลที่คาดว่าจะได้รับหลังเสร็จสิ้นโครงการ

4.1 สภาพที่เป็นจริงและความต้องการจำเป็นในการจัดการขยะชุมชนของอำเภอแม่สะเรียง

4.2 การมีส่วนร่วมในการนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติในการบริหารจัดการขยะชุมชน

4.3 นวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ในการบริหารจัดการขยะ โดยชุมชนมีส่วนร่วม

4.4 ผลการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติในการบริหารจัดการขยะชุมชน

5. การถ่ายทอดผลงานไปสู่ผู้ใช้

5.1 การสร้างองค์ความรู้ในการบริหารจัดการขยะสู่ภาครัฐ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ การระดมสมอง การประชุมกลุ่มย่อย ระหว่างภาครัฐ ชุมชนและนักวิชาการ

5.2 สร้างฐานความรู้ ในการตระหนักถึงการรักษาสีงแวดล้อมและผลกระทบต่อสภาพอากาศที่นำไปสู่สภาวะโลกร้อน